

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування
Державного податкового університету

Марченко Ольги Іванівни

на дисертаційне дослідження

Сокур Марини Борисівни

на тему: «**Формування системи управління екоінноваційними проєктами
розвитку регіону**»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 «Економіка»

(05 – Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Загострення та поглиблення екологічних проблем, деградація навколишнього середовища та природних ресурсів продовжується в Україні впродовж останніх десятиліть через недостатню послідовність у виконанні державної екологічної політики та відсутність принципів раціонального природокористування. Регіональна екологічна політика також показує недостатню увагу до екологізації та необхідності змін у геопросторових відносинах між країною та регіонами. В Україні не розроблено ефективних механізмів регулювання та стимулювання екологічних інновацій, що ускладнює їхнє впровадження в умовах децентралізації. Розробка та адаптація інституційних засад управління природними ресурсами на регіональному рівні та вдосконалення державного управління процесом екологізації регіону набувають особливої актуальності. Формування системи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону є актуальною тематикою наукового дослідження з огляду на спричинений екоцид рф на території України.

Екологічні злочини у воєнний період, забруднення довкілля, вичерпання природних ресурсів, зміна клімату - ці проблеми потребують термінових рішень. Регіональні уряди та організації вже активно шукають екоінноваційні проєкти для зменшення впливу на навколишнє середовище. Сьогодні регіони потребують сталого розвитку, який би забезпечував покращення життя мешканців, не погіршуючи при цьому екологічну ситуацію. Екоінноваційні проєкти можуть стати ключовим інструментом у досягненні цієї мети. Екоінновації можуть стати джерелом нових можливостей для економічного зростання регіону. Створення ефективної системи управління такими проєктами дозволить максимізувати їхній потенціал та ефективно використовувати ресурси.

В світі спостерігається зростання інтересу до екоінновацій та сталого розвитку. Регіони, які вміло впроваджують екоінноваційні проєкти, можуть отримати переваги в міжнародному співтоваристві та залучити більше інвестицій. Тому, тематика за напрямом формування системи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону є актуальною, оскільки вона відповідає сучасним потребам суспільства, економіки та екології, а також може сприяти сталому розвитку регіонів у майбутньому.

Процес екологізації інноваційного розвитку регіону на засадах проектного підходу в екологічній сфері потребує створення ефективної системи управління. Важливо розробити ефективні механізми регулювання та державного стимулювання екоінновацій в сфері природокористування, особливо в умовах децентралізації. Зараз, в контексті реформування адміністративно-територіального устрою України, найбільш доцільно активний державний вплив спрямовувати на розробку та впровадження інноваційних механізмів раціонального природокористування та охорони навколишнього середовища. Головною метою є створення необхідних інституційних умов для цього процесу на різних рівнях управління та розвиток інноваційної інфраструктури. Екологізація інноваційного розвитку регіону базується на засадах реалізації екологічно спрямованих інноваційних проектів в регіональному аспекті на основі принципів системності та інклюзії, що будуть використовуватися при прийнятті управлінських рішень на різних рівнях управління.

Екологічні та економічні переваги розвитку екоінноваційних проектів беззаперечні. Однак жоден сектор вид економічної діяльності суб'єктів господарювання не може стабільно розвиватися без правильних державних стимулів і привабливих умов для реалізації проектів, сприятливих умов для суспільства, тому дисертаційна робота Сокур М.Б. на тему «Формування системи управління екоінноваційними проектами розвитку регіону» є актуальною з огляду на екологічні потреби та інтереси України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету (м. Ірпінь) на тему «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер №0119U000718).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій кваліфікаційної наукової праці.

Основні результати дослідження, сформульовані аспіранткою висновки і практичні рекомендації є теоретично обґрунтованими і достовірними. Вони базуються на використанні статистичних матеріалах Державної служби статистики України, Євростату, міжнародних наукометричних базах, статистичних даних Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, аналізі нормативно-правової бази та методичного забезпечення процесів формування проектної документації.

Для обґрунтування та аналізу використовувався загальнонауковий метод діалектичного пізнання, емпіричний метод опису та системного аналізу науково-практичних літературних джерел, наукових публікацій та інших джерел, синтез для об'єднання різних елементів дослідження в єдиний цілісний контекст, аналіз кейсів та практичних прикладів для оцінювання впливу чинників на ефективність реалізації проектів та вивчення конкретних прикладів успішного впровадження екоінноваційних проектів, апроксимації та аналітичний, комбінаторний для визначення широкого і глибокого погляду на теоретичні основи управління екоінноваційними проектами, статистичний аналіз для оцінки

тенденцій реалізації екоінноваційних проєктів розвитку регіону та порівняльний аналіз у контексті управління екоінноваційними проєктами; індукції, дедукції, історичний методи та абстрагування теоретичних положень з метою узагальнення та виділення основних концепцій, принципів та ідей реалізації екоінноваційних проєктів.

Аналіз дисертації та опублікованих робіт Сокур М.Б. дають змогу стверджувати, що результати дисертаційного дослідження є достовірними, і отримані аспіранткою самостійно. Дисертантка опрацювала значний обсяг наукових робіт українських та іноземних науковців з тематики дисертаційного дослідження. Представлений у дисертації матеріал базується не лише на аналізі теоретичних досліджень та статистичних даних, але й на результатах власного дослідження. Які можуть бути застосовані на практиці, частина з яких апробована і впроваджена на регіональному рівні.

Наукові положення дисертації мають достатній рівень обґрунтованості, це стосується наступного: розкрито теоретико-методичні основи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону, оцінювання впливу чинників на ефективність реалізації екоінноваційних проєктів розвитку регіону, напрями вдосконалення процесів моделі управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону.

В першому розділі «Теоретико-методичні основи управління інноваційними проєктами: екологічні та соціальні аспекти» висвітлюються теми теоретичних основ управління екоінноваційними проєктами як передумови формування зеленої економіки та надано авторське бачення щодо дефініції «екоінновації» як інноваційні технології, продукти або процеси, спрямовані на зменшення негативного впливу на довкілля та створення більш сталої та зеленої економіки. «Екоінновації» для розвитку регіону як інноваційні рішення, технології, продукти або процеси, спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та підвищення стійкості регіону на основі сталого використання природних ресурсів. Та «екоінновації» в системі економічної безпеки включають технологічні, організаційні, соціальні або економічні інноваційні рішення, що сфокусовані на конкретних заходах або стратегіях для забезпечення захисту від екологічних ризиків.

У підрозділі 1.2. «Державне регулювання забезпечення та стимулювання впровадження екоінноваційних проєктів розвитку: стратегії, програми та інструменти» розглянуто заходи, які стимулюють впроваджувати інновації у провідних країнах світу (таблиця 1.2.), наведено причини, які гальмують реалізацію інноваційно-інвестиційних проєктів підприємств та організацій регіону в екологічній сфері.

У підрозділі 1.3. «Науково-методичний підхід до оцінювання економічної ефективності екоінноваційних проєктів розвитку регіону» авторка запропонувала удосконалити математичну інтерпретацію загальної тривалості ЖЦ (Тжц) для реалізації екоінновацій, враховуючи наслідки від реалізації екологічно орієнтованого інноваційного проєкту для всіх суб'єктів ринку (виробників, споживачів, суспільства) показниками впливу на

екологічний стан середовища та безпосередньо стан здоров'я споживача, тобто з урахуванням екоекономічного ефекту.

За результатами першого розділу систематизовано теоретико-методологічні основи реалізації екоінновацій для розвитку регіону на основі проєктного підходу, зроблені основні висновки щодо процесів забезпечення екологічної стійкості та вдосконалення стану навколишнього середовища на регіональному і місцевому рівні.

В другому розділі «Оцінювання реалізації процесів управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону» розкриваються основні теми дисертаційної роботи. Наведено результати діагностики ефективності екологічної модернізації розвитку регіону на засадах проєктного підходу. Систематизовано характеристики суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності, що здійснюють фінансування інновацій (таблиця 2.1) та характеристики системи підпорядкування каналів трансферу екоінновацій (таблиця 2.4). це дало можливість зазначити авторці, що реалізація екоінновації є драйвером досягнення системних емерджентних ефектів, що створюють підґрунтя для екологізації промисловості країни. Екоінновації в емерджентній економіці націлені на досягнення нових властивостей системи, що забезпечують екологічну безпеку особистості, підприємства та суспільства. З метою активізації емерджентного потенціалу країни доцільним є популяризація та становлення екологічного мислення для розбудови системи екологізації країни загалом.

У підрозділі 2.1. «Діагностика ефективності екологічної модернізації розвитку регіону на засадах проєктного підходу» проведено аналіз витрат на імплементацію екологічного законодавства ЄС (таблиця 2.5) та наведено приклади нішевих екоінновацій у країнах світу (таблиця 2.6), розглянуто рівні дифузії екоінновацій у процесі екологічної модернізації, які здійснюються для ефективного впровадження принципів циркулярної економіки (рисунок 2.8). Детальний аналітичний огляд авторки роботи розкрив класифікаційні ознаки факторів, які впливають на ефективність бізнес-планування екоінноваційних проєктів (таблиця 2.7), мотиваційні та спонукальні фактори для впровадження різних типів інновацій (таблиця 2.8), рушійні сили активізації та бар'єри розвитку екоінноваційної діяльності європейських компаній (таблиця 2.9 та 2.10), класифікацію факторів, що визначають рівень індивідуального і системного гальмування екоінноваційних процесів (таблиця 2.11). Це надало можливість представити комплекс бар'єрів розвитку екоінноваційної діяльності в Україні та розробити напрями інноваційного розвитку регіону (таблиця 2.12, 2.13).

Авторка дисертаційної роботи на основі аналізу структури фінансового механізму екоінноваційного розвитку регіону (таблиця 2.14) представила фінансові можливості для реалізації екоінноваційних проєктів за рахунок бюджетного фінансування (екологічне оподаткування країни). Визначила особливості діючих організацій та проєктів проєкологічної діяльності (таблиця 2.15), навела потоки фінансового забезпечення та терміни виконання екоінноваційних проєктів регіону (таблиця 2.16), зазначила які інвестиційні

проекти регіону реалізують за підтримки органів виконавчої влади України (таблиця 2.17.).

В роботі виділені ключові моменти екологічного розвитку регіону та основні показники проектної активності на прикладі Київського регіону. А саме: характеристика традиційної та нової регіональної політики (таблиця 2.19), відмінності традиційної та нової регіональної політики (таблиця 2.20), суми можливої економії коштів на оплату енергоресурсів у розрізі груп однотипних установ (таблиця 2.21). Це сприяло зазначити особливості фінансового забезпечення проекту «Програми енергозбереження (підвищення енергоефективності) Київської області на 2022–2027 рр.» (таблиця 2.22) та навести висновки щодо стратегічних напрямів розвитку регіону. Екологічним результатом впровадження аналізованих у другому розділі роботи проектів стало сприяння появі стійких енергетичних рішень у громадах, забезпечення якісного водопостачання, зменшення аварійних ситуацій на об'єктах, побудова енергоефективних об'єктів із застосуванням новітніх технологій та обладнання, що в результаті дозволить раціонально використовувати фінансові й енергетичні ресурси.

Третій розділ «Напрями вдосконалення процесів моделі управління екоінноваційними проектами розвитку регіону» складається із трьох підрозділів, а саме: система моніторингу сталого розвитку територій регіону, екологічний реінжиніринг у контексті реалізації екоінноваційних проектів розвитку регіону, стратегування сталого розвитку регіону на засадах проектного підходу.

Авторка роботи показала у підпункті 3.1. поетапну систему впровадження екоінноваційного проекту (таблиця 3.1) та запропонувала авторську методіку використання формулу для визначення синергетичного еколого-економічного індексу розвитку регіону. Охарактеризувала елементи механізму оцінювання екологічних та соціальних ризиків (рисунок 3.1) та взаємозв'язки поєднання складових та екоінноваційних рішень у сучасних проектах (таблиця 3.2). Цікавим є підхід до виявлення компліментарності корисних ефектів впровадження екоінноваційних проектів на рівні регіону та взаємодія ефектів в екоінноваційних проектах, вона відіграє важливу роль у досягненні більш ефективних і стійких результатів. Авторка розкрила системну взаємодію та компліментарність ефектів у екоінноваційних проектах у таблиця 3.3.

У другому підрозділі «Екологічний реінжиніринг у контексті реалізації екоінноваційних проектів розвитку регіону» авторка розкриває концепцію еколого-економічного реінжинірингу проектної діяльності для розвитку регіону (рисунок 3.2). Розглянула адаптивні заходи концепції еколого-економічного реінжинірингу проектної діяльності для розвитку регіону за сценарієм «Near Zero» (близький до нуля), що дало можливість розробити алгоритм дій «екологічний реінжиніринг» при відборі за сценарієм «Near Zero».

Третій підрозділ «Стратегування сталого розвитку регіону на засадах проектного підходу» розкриває основні тенденції розвитку комунікативної складової стратегії розвитку Київського регіону до 2025 року та її елементи. Розкрито елементи типового SWOT-аналізу екологічних проектів розвитку регіону (таблиця 3.6.) та розроблено авторкою екологічний SWOT-аналіз

стратегічного розвитку Київського регіону (таблиця 3.7). Це сприяло розробці SWOT-аналізу екоінноваційних проєктів на етапі здійснення екологічного реінжинірингу (таблиця 3.8) та SWOT-аналізу екоінноваційних проєктів на етапі здійснення екологічного реінжинірингу на прикладі проєкту «Зелена реконструкція житлового сектору міста Буча» (таблиця 3.9.). Авторка розраховувала комплексний ефект за блоками експертних оцінок (Sn, Wn, On, Tn) у таблиці 3.10.

За результатами дослідження системи управління проєктами у розділі «Напрями вдосконалення процесів моделі управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону» представлено комплексний підхід до реалізації екоінноваційних проєктів, спрямований на забезпечення сталого розвитку та максимізацію позитивного впливу на довкілля й досягнення економічних і соціальних ефектів також.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці концептуальних, методичних та прикладних інструментів реалізації екоінноваційних проєктів розвитку регіону. Серед здобутків і результатів дисертаційної роботи здобувачки, що характеризуються науковою новизною, а саме: удосконалено теоретико-методичний підхід до трактування основних понять, що розкрито в авторських визначеннях «екоінноваційні проєкти» та «екоінновації»; систему класифікаційних ознак екоінноваційних проєктів розвитку регіону через концепції «зеленої економіки», «зеленого зростання», «сталого розвитку» та «циркулярної економіки»; науково-методичний підхід до оцінювання економічної ефективності екоінноваційних проєктів розвитку регіону.

У роботі набуло подальшого розвитку: теоретико-методичний підхід до трактування поняття, що розкрито в авторському визначенні «екологічний реінжиніринг» за проєктним підходом; розробка механізму екологічного реінжинірингу в контексті реалізації екоінноваційних проєктів розвитку регіону; запропоновано науково-методичний підхід до проведення експертного оцінювання екоінноваційних проєктів методом побудови матриці SWOT-аналізу під час здійснення екологічного реінжинірингу.

Мова та стиль дисертації.

Дисертаційна робота написана державною мовою, з дотриманням наукового стилю та логічної послідовності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Враховуючи науково-практичну цінність роботи Сокур М.Б. та розробку теоретико-практичного інструментарію, слід виділити дискусійні моменти, які можуть уточнити та надати додаткові аргументи при захисті роботи.

1. У підрозділі 1.1 здобувачкою розглянуто визначення поняття «екоінновації» в роботах науковців, проте, було б доцільно надати критичний авторський аналіз існуючих підходів та чіткіше висвітлити авторське розуміння сутності зазначеного поняття. Оскільки це базова категорія дисертації, бажано було б розкрити, які саме критерії оцінки авторка брала за основу при розгляді екоінновацій.

2. В табл. 1.1 на стор. 67 автором представлено порівняльну

характеристику «зеленої економіки», «зеленого зростання», «сталого розвитку» та «циркулярної економіки» на наш погляд, у тексті роботи необхідно було подати більш розгорнуті пояснення щодо інтерпретації автором категорій, які були використані.

3. В пп. 2.1. «Сучасний стан та динаміка фінансового забезпечення екоінноваційних проєктів розвитку регіону» бажано було б більш обґрунтовано показати тенденції сучасного стану та джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств в Україні та Київській області.

4. Погоджуємось з дисертанткою, що для фінансування екоінноваційних проєктів підприємств та організацій регіону можна залучати нетрадиційні джерела фінансування (табл. 2.3.), але необхідно обґрунтувати доцільність застосування венчурних фондів в фінансуванні екоінноваційних проєктів, так як венчурне фінансування знаходиться на стадії формування.

Проте, варто наголосити, що наведені зауваження та дискусійні питання не заперечують загальну позитивну оцінку дисертації Сокур Марини Борисівни, і носять рекомендаційний характер.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Сокур Марини Борисівни на тему: «Формування системи управління екоінноваційними проєктами розвитку регіону», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» є завершеним, самостійним дослідженням, містить низку нових, актуальних та достовірних результатів, що свідчать про їх важливе теоретичне та практичне значення.

Рецензоване дисертаційне дослідження за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44), а її автор, Сокур Марина Борисівна, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка».

Рецензент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва
та бізнес-адміністрування
Державного податкового університету

Ольга Марченко

